

Asia: VN/1646/2020

Lausuntopyyntö sosiaaliturvakomitean välimietinnöstä

Lausunnonantajan lausunto

1. Sosiaaliturvalainsäädännön yhtenäistäminen (välimietinnön ehdotukset 1 ja 2)1.1 Aiheuttavatko etuuksien erilaiset hakuajat ongelmia? Jos aiheuttavat, niin millaisia ja missä etuuksissa? Mitä mahdollisia vaikutuksia etuuksien hakuajojen yhtenäistämällä voisi olla?

Etuuksien erilaiset hakuajat voivat johtaa oikeudenmenetyksiin, kun etuuden hakijalla toisen etuuden hakuajan perusteella väärä käsitys hakuajasta.

1.2 Aiheuttavatko etuuksien erilaiset tulo- ja palkkakäsitteet ongelmia? Jos aiheuttavat, niin millaisia ja missä tilanteissa? Mitä mahdollisia vaikutuksia tulo- ja palkkakäsitteiden yhtenäistämällä voisi olla?

-

2. Toimeenpanon monimutkaisuus ja digitalisaation mahdollisuudet (välimietinnön ehdotukset 3 ja 4)2.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 3 valmistelussa?

Käytettäessä rekisteritietoja, kuten tulorekisteriä, etuuksien toimeenpanon perusteena on huolehdittava virheellisten tietojen ja niiden perusteella tehtyjen etuuspäätösten asiakkaan kannalta joustavasta ja nopeasta korjausmahdollisuudesta.

2.2 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 4 valmistelussa?

-

3. Työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyvät etuudet (välimietinnön ehdotukset 5, 6 ja 7)3.1 Onko eri etuuksia ja eläkkeitä koskevien lakien työkyvyttömyyden käsitteissä epätarkoituksenmukaisia eroja ja jos kyllä, niin millaisia?

-

3.2 Mitä muutoksia lainsäädäntöön (erityisesti etuus- ja palvelulainsäädäntö) tulisi tehdä, jotta lainsäädäntö tukisi työ- ja toimintakyvyn ylläpitämistä ja parantamista sekä olemassa olevan työkyvyn hyödyntämistä?

-

3.3 Komitea ehdottaa arvioitavaksi mahdollisuuksia liittää työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyviin etuuksiin kannustimia ja veloituksia osallistua palvelutarpeen arviointiin ja yhdessä asiakkaan kanssa sovittaviin palveluihin. Ehdotuksen mukaan palvelujen saatavuus ja saavutettavuus tulee huomioida. Mitä palveluja ehdotetun arvioinnin tulisi koskea?

-

4. Työttömyysturva, työllisyyden edistäminen ja osittainen työllistyminen (välimietinnön ehdotukset 8 ja 9)4.1 Komitea ehdottaa, että työmarkkinatuen toimivuutta ja uudistamistarpeita selvitetään tilanteissa, joissa työmarkkinoille pääsy tai niille palaaminen on vaikeutunut. Mitä tilanteita ehdotetun selvityksen tulisi koskea?

-

5. Opiskelu ja osaamisen kehittäminen (välimietinnön ehdotukset 10, 11 ja 12)5.1 Komitea ehdottaa, että etuusjärjestelmän tulee tukea ihmisten jatkuvaa oppimista ja edistää osallistumisen tasa-arvoa. Miten etuusjärjestelmää tulisi uudistaa, jotta se parantaisi osallistumisen tasa-arvoa ja tukisi jatkuvan oppimisen palvelujärjestelmän uudistamista?

-

5.2 Komitea katsoo, että koulutukseen hakeutumisen tulee olla ensisijaista vailla ammatillista tutkintoa oleville nuorille. Miten nuorten sosiaaliturvaa tulisi uudistaa, jotta etuus- ja palvelujärjestelmien monimutkaisuus ja niiden sisälle asetetut kannustimet eivät aiheuttaisi koulutuksen tai muiden palvelujen ulkopuolelle jäämistä tai jättäytymistä?

Nuorten opiskeluaikaista tukea tulee parantaa. Nuorten opintotukeen tarvitaan merkittävä tasokorotus. On huolehdittava mielenterveyden tuesta ja palveluista, sillä mielenterveyden häiriöt ovat keskeinen opiskelukyvyttömyyden syy.

5.3 Komitea ehdottaa selvitettäväksi edellytyksiä käynnistää opintotukijärjestelmän kokonaisuudistus. Millainen opintotukijärjestelmän uudistus tukisi opiskeluaikaa, sujuvaa opiskelua, tavoiteajassa valmistumista ja opiskelijan hyvinvoinnin ja jaksamisen kannalta mielekästä opintopolkua?

Opintorahan tasoa tulee merkittävästi korottaa, jotta nämä tavoitteet saavutetaan. Ilman tätä tavoitteita ei saavuteta.

6. Lasten ja perheiden sosiaaliturva (välimietinnön ehdotukset 13, 14 ja 15)6.1 Komitea ehdottaa työryhmän perustamista lapsilisän uudistamiseksi. Mitä lapsilisäjärjestelmän eri uudistusvaihtoehtojen valmistelussa ja arvioinnissa tulisi ottaa huomioon?

Lapsilisää ei ole sidottu indeksiin toisin kuin lähes kaikki muut sosiaaliturvaetuudet. Lapsilisän reaaliarvo on tällä hetkellä noin 40 prosenttia matalampi kuin 1990-luvun puolivälissä. Lapsilisän merkittävän heikentymisen myötä lapsista aiheutuvien kustannusten kompensatio on merkittävästi heikentynyt. Yhdessä muiden yhteiskunnallisten muutosten myötä tämä on osaltaan heikentänyt ihmisten mahdollisuuksia perheellistyä ja saada lapsia. Syntyvyys on romahtanut historian matalimmalle tasolle. Kokonaishedelmällisyys luku oli 1,32 vuonna 2022, kun se vuonna 2010 oli 1,87. Vuonna 2022 syntyi 44 951 lasta, kun vuonna 2010 syntyi 60 980 lasta.

MLL pitää välttämättömänä, että lapsilisä sidotaan indeksiin ja että sen jälkeenjääneisyyden korjaamiseksi tehdään suunnitelma. MLL pitää välttämättömänä myös sitä, että lapsilisä ulotetaan 17-vuotiaisiin lapsiin. Valtion on lapsen oikeuksien sopimuksen ja perustuslain mukaisesti tuettava

vanhempia ja perheitä ja tämä velvoite ulottuu koko lapsuusaikaan. Lapsilisän päättymiselle 17-vuotiaana ei ole oikeudellisia perusteita.

MLL pitää perusteltuna selvittää sitä, että lapsilisä maksettaisiin kaikista lapsista samansuuruisena. Lapsista aiheutuvat menot ovat suurimmillaan juuri ensimmäisen lapsen kohdalla eikä ole perustelua, että ensimmäisestä lapsesta maksetaan pienintä lapsilisää. Monilapsisten perheiden osalta olisi tärkeä tukea äitien työllistymistä. Monilapsisten perheiden äitien työllisyysaste on muita äitejä matalampi. Pienten lasten perheiden köyhyys on perheen elinkaarella yleisintä, joten olisi perusteltua maksaa alle 3-vuotiaista lapsista korotettua lapsilisää. Tämä myös tukisi perheiden lapsitoiveiden toteutumista.

Yksinhuoltajaperheiden köyhyysaste on kaikilla mittareilla selvästi korkeampi kuin kahden huoltajan perheillä. Onkin tärkeä kehittää keinoja yksinhuoltajaperheiden köyhyyden ehkäisemiseksi. Tässä lapsilisän yksinhuoltajakorotus ja elatustuki ovat tärkeässä roolissa. Etuusjärjestelmä huomioi monilta osin heikosti vuoroasuvien lasten perheiden tilanteet. Olisikin mahdollistettava lapsilisän jakaminen kahdelle huoltajalle. Koska vuoroasumistilanteissa vanhempien todelliset kustannukset ovat korkeampia, kuin lapsen asuessa yhdessä osoitteessa, lapsilisään tulisi liittää vuoroasumislisä, joka voisi olla yksinhuoltajakorotuksen suuruinen.

6.2 Komitea ehdottaa lastenhoidon tukien järjestelmän uudistuksen käynnistämistä. Miten ja mistä lähtökohdista lastenhoidon tukien järjestelmää tulisi uudistaa?

MLL tukee myös komitean ehdotusta lastenhoidon tukien järjestelmän uudistamisen aloittamisesta. Kotihoidon tuen sisaruslisää tulee tarkastella kriittisesti 3 vuotta täyttäneiden lasten osalta. Kotihoidon tuen sisaruslisästä luopuminen 3 vuotta täyttäneiden lasten osalta tukisi varhaiskasvatukseen osallistumista.

Lasten hoidon tukien uudistamiseen tulee liittää perhevapaa-uudistuksen jatkaminen. Vanhempainrahan kestoja tulee pidentää ja vanhempainpäivärahan tasoa tulee korottaa. Pidemmän aikavälin tavoitteena tullee olla, että oikeus vanhempainrahaan pidennetään 18 kuukauteen (6+6+6-mallilla). Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on moittinut Suomea vähimmäisturvan liian matalasta tasosta. Tämä koskee mm. vähimmäismääräisiä vanhempainpäivärahoja. Ansiosidonnaisen vanhempainpäivärahan korvaustaso on Suomessa matala verrokkimaihin verrattuna. Esimerkiksi Norjassa ja Virossa vanhempainpäivärahan korvaustaso on 100 prosenttia palkasta.

Vanhempien mahdollisuutta lyhentää työaika tulee parantaa laajentamalla oikeutta joustavaan hoitorahaan. Vanhempainvapaan pidennys ja lyhennetty työaika edistävät lapsen psykososiaalista kehitystä ja hyvinvointia. Myös laadukas varhaiskasvatus ja koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminta tukevat työn ja perheen yhteensovittamista.

6.3 Vanhemmalla on vastuu lapsensa elatuksesta. Mitä muutoksia sosiaaliturva- tai muuhun lainsäädäntöön tulisi tehdä, jotta se tukisi vanhempien elatuskykyä?

Valtion on lapsen oikeuksien sopimuksen ja perustuslain mukaisesti tuettava vanhempia ja perheitä. Tämä velvoite ulottuu koko lapsuusaikaan. Lapsilisä tulee pikaisesti sijoittaa indeksiin ja tulee tehdä suunnitelma lapsilisän jälkeensä jääneisyyden korjaamiseksi (ks. kohta 6.1). Vanhempainrahan kestoja

tulee pidentää ja vanhempainpäivärahan tasoa tulee korottaa (ks. kohta 6.2.) Ei ole perusteltua, että vähimmäismääräinen vanhempainpäiväraha (31,99 euroa arkipäivältä) on takuueläkettä (922,42 euroa/kk) matalampi. Joustava hoitoraha tulee ulottaa kaikkiin alle kouluikäisten lasten vanhempiin sekä perusopetuksen ensimmäisen ja toisen vuosiluokan vanhempiin.

MLL pitää tärkeänä, että etuusjärjestelmää kehitetään ehkäisemään lapsiperheköyhyyttä. Tässä tulee huomioida myös muut etuudet kuin varsinaiset perhe-etuudet, kuten asumistuki, sairauspäivärahat, kuntoutuspäivärahat ja työttömyysturvaetuudet. MLL pitää tärkeänä, että työttömyysturvan lapsikorotukset säilytetään ja että myös sairauspäiväraha- ja kuntoutuspäivärahaetuuksiin sisällytettäisiin lapsikorotukset. Kahden kodin lasten perheiden pienituloisuutta voitaisiin vähentää mahdollisuudella jakaa lapsilisä ja sisällyttää siihen vuoroasumislisä.

7. Asumismenot ja asumismenojen korvaaminen (välimietinnön ehdotus 16)7.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 16 edistämiseksi? Mikä asia tai mitkä asiat on tärkeintä selvittää?

On tärkeä selvittää, miten asumistuki toimisi nykyistä paremmin korkean vuokratason paikkakunnilla.

8. Toimeentulotuki ja pitkäaikaisen toimeentulotukitarpeen vähentäminen (välimietinnön ehdotukset 17 ja 18)8.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 17 ja 18 edistämiseksi?

Perusturvan vähimmäistason korottaminen takuueläkkeen tasolle olisi tärkeä toimi toimeentulotukiriippuvuuden vähentämiseksi.

8.2 Mitkä ovat keskeisimmät toimenpiteet, joilla pitkäaikaista toimeentulotuen tarvetta voidaan vähentää?

Perusturvaetuuksien korottaminen ja heikossa työmarkkina-asemassa olevien koulutusmahdollisuuksien tukeminen. Maahanmuuttajataustaisten henkilöiden kielikoulutukseen tulee panostaa vahvasti.

9. Etuus- ja palvelupolkujen toimivuus ja palvelujen tarjoaminen (välimietinnön ehdotukset 19, 20, 21, 22, 23, 24 ja 25)9.1 Miten työ- ja toimintakyvyn tukemista, seurantaa ja arviointia sekä työ- ja toimintakykyä tukevia palveluja tulisi vahvistaa sosiaali- ja terveydenhuollossa?

-

9.2 Mitä tulisi ottaa huomioon valmisteltaessaA) monialaista asiakassuunnitelmaa ja sitä koskevaa lainsäädäntöä?B) työkyky- ja kuntoutuspalvelujen yhtenäistä tietopohjaa ja sitä koskevaa lainsäädäntöä?C) vastuutyöntekijä-mallia eniten tukea tarvitseville?

-

9.3 Mitä muuta tulisi ottaa huomioon alaluvun 5.10 ehdotusten edistämiseksi?

-

10. Sosiaaliturvajärjestelmän kannustin- ja byrokratialoukut (välimietinnön ehdotukset 26 ja 27)10.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 26 ja 27 osalta?

-

11. Asumis- ja työperusteinen sosiaaliturva ja kansainvälinen liikkuvuus (välimietinnön ehdotukset 28, 29 ja 30)**11.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 28, 29 ja 30 edistämisessä?**

-

12. Syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistäminen ja yhdistäminen ansioturva huomioiden (komitean esitys seuraavalle hallitukselle)

12.1 Komitea esittää syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistämistä ja yhdistämistä ansioturva huomioiden alaluvussa 6.1. Tarkoituksena on selkeyttää ja yksinkertaistaa vaiheittain etuusjärjestelmää ja sen toimeenpanoa sekä helpottaa siirtymistä etuudelta toiselle. Mitä hyötyjä ja haasteita perusturvaetuuksien yhtenäistämiseen ja yhdistämiseen voi liittyä?

Lähtökohtaisesti perusturvaetuuksien yhtenäistäminen ja yhdistäminen on kannatettava tavoite. Yhtenäisen perusturvaetuuden vähimmäistasoksi on perusteltua asettaa takuueläkkeen taso 922,42 euroa/kk. Perustoimeentulon turvasta säädetään perustuslain 19.2 §:ssä ja on perusteltua, että perusturvan vähimmäistaso on etuuksissa samansuuruinen, minkä lisäksi myös sairauspäiväraha- ja kuntoutusrahaetuuksiin tulee liittää lapsikorotus.

12.2 Mihin suuntaan perusturvaetuuksien yhtenäistämistä tulisi kehittääA) etuuksien ehtojen osalta?B) toimeenpanon osalta?

-

13. Ehdotusten priorisointi13.1 Välimietinnössä on komitean 31 ehdotusta tuleville hallituksille. Mitä kolmea ehdotusta tulisi edistää ensimmäisenä ja miksi?

Ehdotuksista tulisi priorisoida 13) lapsilisäjärjestelmän kehittäminen, 14) lapsiköyhyysriskin ehkäiseminen ja vähentäminen sekä 15) lapsen hoidon ja ansiotyön yhteensovittamisen tukeminen.

Lapsilisää ei ole sidottu indeksiin toisin kuin lähes kaikki muut sosiaaliturvaetuudet ja lapsilisän reaaliarvo on laskenut huomattavasti samalla kun lapsiperheköyhyys on hintojen nousun myötä kasvanut. Syntyvyys on Suomessa laskenut ennätysellisen matalalle tasolle. Tähän yhtenä synä on perheiden riittämätön tuki tilanteessa, jossa elinkustannukset ovat merkittävästi nousseet. Ihmisten mahdollisuudet perheen perustamiseen ja lasten saamiseen ovat Suomessa heikentyneet. Tarvitaan nykyistä vahvempia yhteiskuntapoliittisia keinoja perheellistymisen ja ihmisten lapsitoiveiden toteutumisen tukemiseksi. Tässä perheiden nykyistä parempi tukeminen sosiaaliturvan keinoin on tärkeällä sijalla. Myös opintototuen parantaminen on tärkeä keino tässä kokonaisuudessa.

14. Julkisen talouden kestävyys14.1 Sosiaaliturvauudistuksessa tehtävät ratkaisut voivat joko vahvistaa tai heikentää julkista taloutta pitkällä aikavälillä. Komitea on linjannut, että uudistuksen tulee osaltaan varmistaa julkisen talouden kestävyys työllisyyttä ja väestön työ- ja toimintakykyä vahvistamalla. Tulisiko sosiaaliturvan uudistamisella tavoitella parannusta julkisen talouden kestävyteen pitkällä aikavälillä ja jos kyllä, niin miten?

Syntyvyys on romahtanut Suomessa yhden vuosikymmenen aikana. Vielä vuonna 2010 syntyi noin 61 000 lasta. Viime vuonna syntyi enää vain 45 000 lasta. Syntyvyys ja syntyneiden määrä ovat kuluvana vuonna jatkaneet laskuaan. Kehityksen jatkuessa samanlaisena jo vuonna 2024 tai 2025

syntyy alle 40 000 lasta. Syntyvyyden dramaattisella laskulla on huomattavat vaikutukset tulevaan huoltosuhteeseen, työvoiman saatavuuteen ja julkisen talouden kestävyYTEEN. Ilman merkittävää syntyvyyden kasvua ja työperäisen maahanmuuton kasvua esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuoltoon ei saada tulevaisuudessa riittävästi henkilöstöä, kun siitä on jo nyt huomattava pula. Hyvinvointiyhteiskunnan ylläpitäminen käy vaikeaksi, jollei perheellistymistä ja ihmisten lapsitoiveiden toteutumista kyetä tukemaan nykyistä paremmin. Tässä lapsiperheiden sosiaaliturvalla on tärkeä rooli monen politiikkatoimen ohella.

Lapsiperheiden toimivalla sosiaaliturvalla voidaan ehkäistä hyvinvoinnin, ulkopolisuuden ja syrjäytymisen haasteita ja siten vahvistaa julkista taloutta pitkällä aikavälillä. Sosiaalinen ja taloudellinen kestävyys liittyvät vahvasti toisiinsa. On tärkeä pitää mielessä, että hyvinvoinnin perusta rakentuu lapsuudessa ja nuoruudessa. Esimerkiksi pitkäaikainen lapsuudessa koettu köyhyys on merkittävä hyvinvoinnin riskitekijä.

15. Komitean linjaukset toisen kauden työlle

15.1 Komitea on linjannut toisen kautensa työstä alaluvussa 6.2. Mikä luetelluista kokonaisuuksista on tärkein ja miksi?

Etuuksien ja tukien yksilökohtaisuus ja perhe- ja kotitalouskohtaisuus, huomioiden perhesuhteet, elatusvastuukysymykset, lapsen oikeudet ja sukupuolen tasa-arvon.

Monimuotoiset perhetilanteet, kuten vuoroasuvien lasten perheiden tilanteet, on tärkeä huomioida nykyistä paremmin sosiaaliturvajärjestelmässä.

15.2 Mihin suuntaan lueteltuja kokonaisuuksia tulisi kehittää?

Huomioiden ihmisten monimuotoiset tilanteet ja toteuttaen aktiivisesti sosiaaliturvalle asetettuja perus- ja ihmisoikeusvelvoitteita.

16. Mitä muuta haluat todeta sosiaaliturvauudistuksesta?

Sosiaaliturvan uudistamista ohjaavat taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset perus- ja ihmisoikeudet eli TSS-oikeudet. Niillä on useita oikeusvaikutuksia, jotka lainsäätäjän on otettava huomioon. Jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on perustuslain nojalla oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Viimesijaisen toimeentulon tulee varmistaa kaikissa olosuhteissa ihmisarvoinen elämä.

MLL muistuttaa, että oikeus perustoimeentuloon on turvattu perustuslaissa työttömyyden, sairauden, työkyvyttömyyden ja vanhuuden aikana sekä lapsen syntymän ja huoltajan menetyksen perusteella. Tämä edellyttää, että riittävä perustoimeentulo turvataan lainsäädännöllä. Ei ole perusteltua, että esimerkiksi vanhempainpäivärahan vähimmäistaso on takuueläkettä matalammalla tasolla. Tämä tulee korjata sosiaaliturvauudistuksessa.

Lisäksi perustuslaissa edellytetään, että julkisen vallan on tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Lapsilisän reaaliarvo on yli 40 prosenttia matalammalla tasolla kuin vuonna 1994. Tämä on huomattavassa ristiriidassa perustuslaissa asetetun perheiden tukemisvelvoitteen kanssa. Julkisen vallan tehtävänä on myös edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä. Tämä asettaa vaatimuksia asumistukijärjestelmälle, jotka on huomioitava uudistuksessa.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on kehottanut Suomea tehostamaan pyrkimyksiään tukea vähäosaisia perheitä sekä takaamaan kaikille lapsille oikeuden riittävään elintasoon. Euroopan neuvoston sosiaalisten oikeuksien komitea on puolestaan useaan otteeseen todennut, ettei Suomen vanhempainpäivärahojen vähimmäismäärä täytä uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan edellyttämää perusturvan vähimmäistasoa.

Lapsiperheiden sosiaaliturvassa tarvitaan sekä universaalia, kaikkia lapsiperheitä koskevaa sosiaalipolitiikkaa, kuten lapsilisiä ja perhevapaaetuuksia että kohdennettuja toimia, jotka ottavat huomioon perheiden erilaiset tilanteet. Erityistä huomiota vaativia tilanteita ovat muun muassa yksinhuoltajuus, vanhemman tai lapsen sairaus tai vammaisuus, vanhemman työttömyys tai työkyvyttömyys sekä huoltajan menetys. Yksinhuoltajaperheillä köyhyysriski on moninkertainen kahden huoltajan perheisiin nähden ja toimeentulovaikeudet ovat huomattavasti yleisempiä.

Yhä tärkeämpää on löytää joustavia ja perheen yksilölliset tarpeet huomioon ottavia ratkaisuja yhteensovittaa työ, opiskelu ja perhe-elämä. Myös työn ja sosiaaliturvan yhteensovittamiseen tarvitaan nykyistä parempia välineitä. Pienituloisuusrajan alapuolella olevista lapsiperheistä merkittävässä osassa on töissä käyvä huoltaja. Köyhyyden taustalla on osa-aikatyötä, pätkätöitä ja matalapalkkaisuutta. Köyhyys työssäkäynnistä huolimatta on Suomessa nimenomaan lapsiperheitä koskeva ilmiö. Reaaliaikainen tulorekisteri luo uusia mahdollisuuksia myös työn, verotuksen ja sosiaaliturvan paremmalle yhteensovittamiselle.

livonen Esa
Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry